

55. Шараневич И. Каталог Археологическо-библиографической выставки ставропигийского института в Львове. Львов, 1898.
56. Шараневич И. Отчет из археологическо-библиографической выставки в ставропигийском институте. Описание фотографически снятых предметов из той же выставки. Львов, 1889.
57. Юрчишин О. Антимінси XVII століття єпископів Перемиських, Самбірських, та повіту Сяноцького зі збірки Національного музею у Львові // *Sztuka cerkiewna w diecezji przemyskiej. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej 25-26 marca 1995 roku, Łancut, 1999.*
58. Юрьевский А. Древние антиминсы // *Тобольские епархиальные ведомости.* – 1905. – № 14.
59. Marylyn E. Heldman. Architectural symbolism, sacred geography and the Ethiopian Church // *Journal of Religion in Africa XXII.* – № 3 (1992).
60. Skoczyła I. Sobory eparhii chełmskiej XVII wieku. Program religijny Slavia Unita w Rzeczypospolitej. – Lublin. Instytut Europy środkowo-wschodniej. 2008.

УДК 94(477)(092)

В.Доброчинська

**ТЕРНИСТІЙ ШЛЯХ РОМАНА МОГИЛЬНИЦЬКОГО
(1902-1973 рр.):
МАЛОВІДОМІ ФАКТИ З ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті відтворено маловідомі сторінки біографії померлого реабілітованого політичного і громадського діяча, представника галицької інтелігенції, лікаря Романа Могильницького. Проаналізовано його проукраїнську позицію в умовах Другої Речі Посполитої. Увагу звернуто на волинський період у його житті та багатогранну діяльність.

Обґрунтовано деякі аспекти професійної медичної практики Р.Могильницького. З'ясовано його активну участь в роботі Українського лікарського товариства за відстоювання прав українських лікарів у міжвоєнний період.

Висвітлено репресивні заходи радянської влади щодо національно свідомих діячів і на прикладі постаті Р.Могильницького показано трагічне становище українських інтелігентів.

Окреслено перебування Р.Могильницького в еміграційному середовищі та його праця щодо збереження національної ідентичності українців за кордоном.

Ключові слова: *Друга Річ Посполита, волинський період життя, Українське лікарське товариство, українська інтелігенція, міжвоєнний період, радянська влада, репресії, еміграція.*

В статті отображені малоизвестные страницы биографии помертено реабілітованого політичного і общественного деятеля, представителя галицкой интеллигенции, доктора Романа Могильницького. Проанализована его проукраинская позиция в условиях Второй Речи Посполитой. Акцентировано внимание на волинском периоде его жизни и многогранной деятельности.

Обоснованы некоторые аспекты профессиональной медицинской практики Р.Могильницького. Выяснено его активное участие в работе Украинского медицинского общества, в частности отстаивание прав украинских медиков в межвоенный период.

Освещены репрессивные мероприятия советской власти по отношению к национально сознательным деятелям и на примере личности Р.Могильницького показана трагическая судьба украинской интеллигенции.

Показаны некоторые аспекты пребывания Р.Могильницького в эмиграции и его деятельность для сохранения национальной идентичности украинцев за рубежом.

Ключевые слова: *Вторая Речь Посполитая, волинский период жизни, Украинское медицинское общество, украинская интеллигенция, межвоенный период, советская власть, репрессии, эмиграция.*

The little known pages of biography of posthumously rehabilitated political and public figure, the representative of Galician intellectuals, the doctor Roman Mohylnytsky were reproduced in the article. His pro-Ukrainian position in terms of the Second Polish-Lithuanian Commonwealth was analyzed. Attention was drawn to the Volyn period of life and multifaceted activity.

Some aspects of professional medical practice of R.Mohylnytsky were grounded. His active participation in the Ukrainian medical society for defending the rights of Ukrainian doctors in the interwar period was

shown. The repressions of Soviet power to the national conscious workers were displayed, and on the example of R.Mohylnytsky figure the tragic situation of Ukrainian intellectuals was demonstrated.

The strokes of R.Mohylnytsky being in emigration environment and his work for preserving Ukrainian national identity abroad were described.

Key words: *Second Polish-Lithuanian Commonwealth, Volyn period of life, Ukrainian medical society, Ukrainian intellectuals, interwar period, Soviet power, repressions, emigration.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Ім'я Романа Могильницького відоме серед широких краєзнавчих кіл. Передусім його позиціонують як українського лікаря й політичного діяча, діяльність якого була пов'язана з партією УНДО в міжвоєнний період. На території Волині він перебував недовгих сім років, але зайняв помітне місце серед активних представників української інтелігенції із яскраво вираженими політичними поглядами та патріотичними переконаннями. Діяльність у Волинському воєводстві галичанина Р.Могильницького уособлювала хибність тези про ізоляцію Західної Волині від Східної Галичини через створення «сокальського кордону». Саме присутність тут галичан і їхні тісні зв'язки та налагодження контактів з однодумцями по обидві сторони зближували, а не відмежовували ці два регіони.

Мета – комплексно відтворити історичний портрет Р. Могильницького, відкривши завісу над маловідомими фактами його життєпису.

Роман Гнатович Могильницький народився 8 листопада 1902 р. у м. Делятині Надвірнянського повіту Станіславської губернії (нині Івано-Франківська обл.) у сім'ї службовця. Батько – Гнат Могильницький працював контролером залізничних кас, а мати Августа була домогосподаркою. У родині, крім Романа, виховували ще трьох синів – старшого Богдана й молодших Івана та Олексія.

Відомо, що мати проживала в Загребі, а діти здобували освіту або працювали в Галичині. Немає жодних згадок про батька та відомостей про те, за яких обставин родина опинилася в Югославії. Але достеменно відомо, що Р.Могильницький

здобув середню освіту в німецькій реальній гімназії в м. Любляні, а потім вступив на медичний факультет у м. Загребі (тоді Югославія). По завершенні навчання зайнявся науковою роботою, отримав науковий ступінь доктора медицини.

Період його життя в 1920-х – на початку 1930-х рр., на жаль, інформативно незаповнений, але все ж таки відомі поодинокі факти. Зокрема, у виявленому листі до головного редактора Української загальної енциклопедії І.Раковського, датованому 1930 р., повідомлялося про те, що Р.Могильницький підготував декілька статей до видання. Він ухорив до числа співробітників УЗЕ, редакція якої розміщувалася у Львові впродовж 1930-1935 рр. У листі уміщено згадку про те, що Р.Могильницький шукає роботу, принаймні клопоче про отримання посади асистента на кафедрі фізіології медичного факультету Познанського університету [1, арк. 1].

У Другій Речі Посполитій українській інтелігенції працевлаштуватися було складно, тому Р.Могильницький, який не був одружений, зважився на зміну місця проживання. Приїзд 15 вересня 1933 р. лікаря Р.Могильницького до Рівного став помітним явищем. Відтоді він займається приватною медичною практикою. Був лікарем у Рівненській українській приватній гімназії і приватній початковій школі імені І.Мазепи. Проживав у будинку на вулиці Галера (нині в цьому будинку за адресою вул. 16-го Липня, 6 розміщене Управління державної міграційної служби України в Рівненській обл.) [8, с. 52–53; 7, с. 68].

Свої враження упродовж першого року перебування у Волинському воєводстві Р.Могильницький виклав у часописі Українського лікарського товариства «Лікарський вісник» у 1934 р. Він опублікував два листи-звернення до галицьких лікарів із закликом їхати працювати на Волинь. У першому листі (збережено оригінал) він писав: «Безперечно становище нашого лікаря тут не легке. Махінації тут прерізні, розуміється штаб відганячів і наганячів тут поважний, помалу одначе можна населення приєднувати совісною працею. Населення, що правда, без чужинців обійтися не може, бо не має ніяких наших торговельних ані промислових установ. До того тут на 38 адвокатів тільки двох Українців, а на 57 лікарів взагалі тільки 15

християн. Населення тут далеко не бідне, бо зовсім безземельних тут майже немає. Безземельним рахується тут господар на 2-3 моргах. Але загальний степень культури тут, задля сильної недостачі освіти, хоч-би просто господарської, так низький, що наш Волиняк поважно бідує. На кожний випадок уважаю, що нашим молодшим товаришам нема чого чипіти у Галичині і доки немає ніяких обмежень свободи переселення лікарів, нехай пакують сюди на Волинь. ... Тут лікар-Українець, як й взагалі інтелігент, рідкість. ... Одначе я все наголошую: Волинь не така страшна, як це дехто собі уявляє. На Волині можна зовсім добре жити: Волиняки зовсім симпатичні люди; треба тільки вміти з ними зжитися і перетривати перших кілька місяців, заки чоловік звикне. Признаюся, що на початку мені видалося, ніби я попав у якусь джунглю, але сьогодні я навіть вдоволений з Волині. Прохаю тому як найбільше намовляти наших молодших товаришів, щоби йшли сюди працювати, бо з приїздом більшої кількості наших лікарів можна буде зламати диктатуру чужинців і змусити їх заняті супроти нас відповідну поставі належної нам пошани» [7, с. 68–69].

У другому листі Р.Могильницький знову переконливо звертався до колег: «Відкликаюся до почуття відповідальности за народне здоров'я наших товаришів-лікарів і звизаю їх визбутися галицької загумінковости та прийти з працею та всім належним лікареві-Українцеві ідеалізмом на службу нашого Богом і людьми забутого волинського населення» [7, с. 70].

У Рівному Р.Могильницький брав активну участь у політичному та громадському житті краю, ревно відстоював проукраїнські позиції. Від 1934 р. підтримував партію УНДО (Українське національно-демократичне об'єднання), а з березня 1937 р. став її членом, від січня 1938 р. увійшов до ЦК УНДО [2, арк. 35]. Ця легальна політична сила була однією із найвпливовіших на західноукраїнських землях. Її політична платформа базувалася на постулатах боротьби за автономію українських земель у складі Польщі, самостійність і соборність.

На волинських теренах Р.Могильницький долучається до різних акцій, приурочених до пам'ятних дат національної історії, які відбувалися в Рівному та повіті: 22 січня – акту злуки УНР і ЗУНР,

річниці битви під Крутами, Шевченківських днів, Дня матері. Його полум'яні промови на цих заходах із закликом до боротьби за незалежність Української держави були предметом зацікавлень польської поліції, а в подальшому спричинили ретельне відстеження кожного його кроку та перерачування листів.

Організація в 1936 р. несанкціонованих зібрань у селах Гориньграді й Тютюковичах Рівненського повіту та інші інкриміновані «провини» слугували для Романа Гнатовича підставою для судово-адміністративних притягнень. У всіх шести випадках за рішенням суду він був виправданий.

У 1938 р. політична діяльність Р.Могильницького вирізнялася твердістю позиції і національних переконань. На початку січня він брав участь у роботі конгресу УНДО у Львові, де виступив проти тактики очільника партії В.Мудрого. На цьому ж форумі був делегований до ЦК УНДО. У травні, на святі, приуроченому до Дня матері, проспівав гімн «Ще не вмерла Україна». На засідання членів партії УНДО, яке відбулося в жовтні 1938 р., Р.Могильницький виголосив промову про перебіг міжнародних подій, загостривши увагу на становищі українців, які повинні захистити свої національні інтереси на міжнародній арені та добиватися політичної самостійності. А вже в листопаді 1938 р. в адміністративному порядку його як потенційно небезпечного для польської влади громадянина вислали з Рівного, яке входило до 30-кілометрової прикордонної смуги [2, арк. 38–42].

Працюючи на Волині, він підтримував тісні політичні, наукові та професійні контакти з українською інтелігенцією Галичини. Через Р.Могильницького львівське товариство «Рідна школа» передавало українські букварі для волинських дітей. Одним із першочергових завдань на західноукраїнських землях Р.Могильницький убачав відстоювання українського шкільництва. Саме ця проблематика часто звучала в його публічних виступах [2, арк. 35].

Р.Могильницький опікувався здоров'ям українського жіноцтва, вів просвітницьку роботу на шпальтах часопису Союзу українок – «Жіноча доля», який виходив у Коломиї. Головна редакторка часопису Олена Кисілевська листувалася із Р.Могильницьким і просила надсилати нові матеріали [2, арк. 43].

Роман Гнатович належав до Українського лікарського товариства у Львові. Цей медичний науковий осередок в умовах жорсткої конкуренції з польськими та єврейськими лікарями сприяв консолідації лікарів за національною ознакою та підвищенню їх наукового фахового рівня. Товариство видавало «Лікарський вісник» – періодичне видання, на шпальтах якого медичні проблеми піднімав і Р.Могильницький [4].

Одним із дієвих заходів Українського лікарського товариства стало створення кооперативу «Лікарська самопоміч», основною метою якого був соціальний захист родин лікарів та молодих медиків. Задля цього управа кооперативу зверталася до українських лікарів спрямувати сили та ресурси на придбання власних приміщень, для того щоб розміщувати в них медичні установи, частина доходу з яких мала йти на матеріальне забезпечення вдів і сиріт медичних працівників, а також на допомогу в працевлаштуванні лікарів, які розпочинали медичну практику. В 1932 р. серед 34 членів галицького кооперативу «Лікарська самопоміч» був і волинський лікар Р.Могильницький [3, с. 38].

Через націоналістичні погляди Р.Могильницький перебував у полі зору польської поліції, його кореспонденцію перечитували, а за ним постійно стежили. У листопаді 1938 р. його вислали з Рівного.

На початку 1939 р. Р.Могильницького вибрали почесним головою Рівненського комітету УНДО. Після декількох місяців перебування у Львові, у червні 1939 р., він переїхав до Володимира-Волинського (підтримував зв'язок із лікарем та громадським діячем А.Річинським) і тут працевлаштувався на посаду завідувача повітового відділу охорони здоров'я тимчасового управління.

Прихід радянської влади та ознайомлення нових урядовців із залишеними архівами польської поліції позначилися на долі Р.Могильницького. 20 жовтня 1939 р. був заарештований органами НКВС і ув'язнений у місцевій тюрмі.

Через рік, у жовтні 1940 р., йому вдалося утекти. Голіруч, без допомоги інструментів, він зламав залізну решітку вікна тюрмної камери. Проте через два дні був схоплений при нелегальній спробі перейти кордон із Німеччиною.

Згідно з обвинувальним вироком від 27 грудня 1940 р. його звинуватили у «контрреволюційній діяльності» під час перебування в УНДО, наявність «контрреволюційної літератури» та «політику, спрямовану проти СРСР». Незважаючи на погрози й тортури, винним він себе так і не визнав. За вироком радянського суду отримав вісім років позбавлення волі «як соціально небезпечний елемент» із відбуванням у виправно-трудовій колонії, рахуючи термін від 20 жовтня 1939 р. [2, арк. 43, 57, 77, 78].

Реконструювати життя Р.Могильницького в ув'язненні та подальші повоєнні роки не вдалося. Проте відомо, що його життєві дороги пролягли в Африку до Танганьїки [5, с. 1634]. – східноафриканської території, яка в 1961-1964 рр. мала статус незалежної держави. Проживаючи в еміграції, він закликав українську спільноту не втрачати національної ідентичності й не розчинятися в чужому середовищі: «Справжній вклад у культуру завжди зв'язаний з групою – народом. Коли людина переходить до іншого народу, вона пропадає для власного народу, з якого походить. ... Дивним збігом обставин я, не маючи в молодості жадних зв'язків з англійською духовністю, якраз у ній знайшов найближчий елемент для себе. Але поборюючи чужі виховні впливи, я ніколи не відчував потреби втрачати свою національну ідентичність» [6, с. 126–127].

До останніх днів Р.Могильницький залишався істинним українцем, який прагнув спинити денационалізацію в еміграційних колах і налагодити зв'язки з українським народом на Батьківщині. Український еміграційний часопис у США «Свобода» повідомляв, що помер Р.Могильницький 29 квітня 1973 р., а 11 травня його поховали в столиці Великобританії – Лондоні [9]. У 1989 р. посмертно реабілітований [2, арк. 84].

Висновки. Отже, на долю Р.Могильницького випали важкі випробування: він був у фокусі уваги польської і радянської влади, пройшов тернистий життєвий шлях; боровся за незалежність країни; крізь роки проніс незламність сили духу та особистої свободи. Репресований радянською владою, він відбув ув'язнення та не змінив своїх поглядів, а знайшов спосіб залишити радянську дійсність і знайти пристанище за кордоном.

У тому була його особливість. В усіх критичних ситуаціях він завжди шукав і знаходив вихід, не піддавався депресії, боровся і з гідністю відстоював свої погляди.

Джерела та література

1. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В.Стефаника НАН України. – Відділ рукописів, ф. 252, оп.1, спр. 919/ п.15, арк. 1.
2. Держархів Волинської обл., ф. 4666, оп. 2, спр. 2186, 84 арк.
3. Комунікати. Звідомлення «Лікарської Самопомочі» // Лікарський вісник (Львів). – 1932. – 1 груд. – С. 38.
4. Могильницький Р. Рецептатура чи специфіки? / Р.Могильницький // Лікарський вісник (Львів). – 1934. – 20 квіт. – С. 48–50.
5. Могильницький Р. // Енциклопедія українознавства. Т. 5. – Репр. вид. – К.: Глобус, 1996. – С. 1634.
6. Могильницький Р. Листи до редакції. Ще до проблеми двох батьківщин / Р.Могильницький // Сучасність (Мюнхен). – 1963. – № 6. – С. 126–127.
7. Новинки // Лікарський вісник (Львів). – 1934. – 20 квіт. – С. 68–71.
8. Прищепя О. Вулицями Рівного: погляд у минуле / О.Прищепя. – Рівне: ПП ДМ, 2006. – С. 52–53.
9. Свобода (Нью-Йорк) [Електронний ресурс]. – 1973. – 19 трав. – С. 3. – Режим доступу: svoboda-news.com/архив/pdf/1973/svoboda-1973-093.pdf.

УДК 940. У-454

Р.Пальчевський

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ МОЛОДІЖНИЙ РУХ В ЗАКАРПАТТІ (1918-1939 рр.)

У статті аналізуються особливості українського націоналістичного молодіжного руху на українських територіях, що були включені до складу Чехословаччини у міжвоєнний період. Висвітлюється ідейна основа цього напрямку та розкривається